

Logika / Dialektika / Pravdivost

Nejstarší a tedy první institucí, která se zabývala organizací myšlenkové práce a náročného myšlenkového (řekli bychom „vědeckého“, kdyby to slovo dnes neznamenovalo něco jiného, totiž specializaci na úzký obor otázek) „výzkumu“, byla Platónova a platónská Akademie, založená roku 387 př.Kr. v Athénách. V Tuskulských hovorech (1976, s. 31; 4566, s. 10-11n.) se Cicero přiznává k vědomému napodobení „starého sókratovského způsobu, jak vést diskusi vyvracením cizích názorů“ (správně má být přeloženo: vyvracením názorů druhého); uvádí hned, že „Sókratés věřil, že tímto způsobem lze nejsnáze najít, co je pravdě nejpodobnější.“ [Haec est enim, ut scis, vetus et Socratica ratio contra alterius opinionem disserendi. Nam ita facillime quid veri simillimum esset inveniri posse Socrates arbitrabatur.] A právě tento „sókratovský“ způsob si jako první literárně osvojil jeho největší žák, Platón, a předvedl to mnohonásobně ve svých dialozích. Cicero tak vyslovil – sice poněkud nepřesně a ne zcela domyšleně, takže my to budeme muset opravovat – něco základně významného: myšlenkové zkoumání chce dospět k pravdivosti (opět chyba v překladu, Cicero nemluví o veritas, nýbrž o verum), a základní metodou je tu metoda dialektická (té se o něco později dovolává Cicerónův Učitel: „To nemáš ani povrchní znalosti dialektiky?“ – s. 35 českého překladu). Podle toho bychom mohli říci, že filosofie je nutně záležitost dialogická, tedy záležitost ne jednoho, ale více lidí, kteří spolu rozmlouvají, třeba i polemicky, ale zcela zásadně tak, že si navzájem naslouchají. Naproti tomu dialektika je vlastně jen logika, i když se v jejích postupech pracuje s protiklady a protikladnými názory. Abychom mohli obojí náležitě rozlišit s ohledem na původní kořeny slova, musíme přistoupit k jisté konstrukci. Metoda dialektická odhaluje rozpory, aby vysvitla nedržitelnost jedněch ve prospěch druhých; dialektika nehodlá najít a odhalit něco nového, nýbrž jen vyloučit nesprávná, nedržitelná tvrzení. Právě proto v dialektice platí, že každý výrok je pravdivý nebo nepravdivý; a cílem dialektiky je především ten nepravdivý odhalit a tím zvrátit, popřít. Naproti tomu metoda dialogická si nedělá iluze o tom, že ze dvou protikladných výroků lze alespoň jeden vyvrátit a tím (snad) podpořit ten druhý. Spíše předpokládá (to je právě to sókratovské !), že nikdo neví nic určitého. Ale v rozhovoru lze společnými silami (a ovšem dobrou vůlí, to je také důležité) dospět k nahlédnutí, které neměl na počátku nikdo z rozmlouvajících, ale které se jim společně otevřelo, když se pokoušeli proti sobě argumentovat.

(Písek, 020820-1.)